

חיבת הארץ – לקיים מצוותיה

וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן
לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם (י"א, ל"ב)

המילה 'שמרתם' - יכולה להתבאר לכאורה מלשון המתנה וציפיה, כמו שמוצאים אנו בנוגע לחלומותיו של יוסף הצדיק (בראשית ל"ז, י"א): "ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר", ופירש"י: "שמר את הדבר - היה ממתין ומצפה מתי יבא". כלומר: לאחר שבפסוק הקודם הקדימה התורה ואמרה: "כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה' אלקיכם נתן לכם, וירשתם אתה וישבתם בה" - היא מזהירה אותנו תיכף ומיד כי ציפייתנו לירושת הארץ לא צריכה להיות בשל פירותיה המשובחים, או בשל היותה 'מולדתנו' של העם היהודי, אלא בשל ההזדמנות שניתנת בה לעשות את כל החוקים ואת המשפטים - והיינו לקיים את כל המצוות, ובכלל זאת אותן המצוות התלויות בארץ.

ואין הדברים אמורים רק באשר למצוות אלו. התורה מלמדת אותנו, כי יחס כלפי המצוות אסור לו שיהיה יחס של 'עול' ו'מחוייבות'... עלינו לצפות בכליון עיניים, בערגה ובחוסר סבלנות - לקראת האפשרות לקיים כל מצוה שהיא, להמתין ולייחל מתי תבוא לידינו ונקיימנה, ורק כך ממלאים אנו את חובתנו בשלמות!

אכילת 'מותרות' – רק לשם שמים

כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָּשָׂר
כִּי תֵאָוֶה נִפְשֶׁךָ לֵאכֹל בָּשָׂר בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר (י"ב, כ')

בפסוק זה, מתירה התורה למעשה את 'בשר התאוה'.

כל זמן שבני ישראל הלכו במדבר, המשכן היה בתוכם ובסמוך אליהם, ומזונם היה מזומן להם בדמות ה'מן' שירד סביב מחנם - לא הותר להם לאכול אלא בשר 'שלמים', שכן כל מי שחפץ בקרבן שלמים - יכול היה פשוט לגשת אל המשכן, להקריב את הקרבן ולאכול מבשרו.

אכן משנכנסו לארץ ישראל, וכבר לא ירד להם מן, ואף המשכן לא היה סמוך עליהם - לא ניתן היה להביא כל בהמה כקרבן 'שלמים', ולפיכך התירה התורה את

אכילת הבשר גם כאשר הוא אינו מוגש כקרבן לפני הקב"ה. המגע עם חיי היום-יום - שינה איפוא את הצרכים ואת הדרישות, והביא לידי היתר אכילת 'בשר תאוה'.

אלא שעדיין לכאורה צריכים אנו לבאר, שכן עיון בדברי הפסוק מעורר לכאורה את הרושם כביכול התורה מכירה בצורך שחש האדם למלא את תאוותיו, ובשל אותה תאוה שהוא מתאוה לאכול בשר, תאוה אותה אינו יכול למלא באמצעות הקרבת קרבן שלמים - היא משנה את הדין ואת ההלכה! ולכאורה, כלום יתכן הדבר? הלא התורה מעודדת אותנו דווקא לכבוש את התאוות, ולא להשלים איתן ולהגרר אחריהן!

על כן נראה, כי משמעות הדברים שונה - וכפי שיבואר.

שכן הנה, ישנם דברים נחוצים אשר קיומו של האדם אינו מתאפשר מבלעדיהם. בין אותם דברים יכולים אנו למנות את הלחם, את המים, וכמובן את האויר לנשימה. אותם דברים בסיסיים - אף שבודאי אסור לנו לקבל אותם כמובנים מאליהם, וחייבים אנו להודות עליהם לבורא העולם - מכל מקום הם אינם מיוחדים אלא שגרתיים, ואספקתם לגוף - מהוה צורך ולא רק רצון.

מעתה, אחר שהתירה התורה את אכילת הבשר גם מחוץ לגבולות המשכן, וגם כאשר אינו בא בתורת קרבן שלמים - התעורר חשש פן יתרגלו בני ישראל לאכול בשר, וגם הבשר - יהפך אצלם לצורך חיוני, עד שהם יחשוו כי לא ניתן להתקיים בלעדיו...

לפיכך, מזהירה התורה ומדגישה שוב ושוב, כי הבשר אמנם מותר באכילה - אולם הוא בפירוש אינו צורך! הוא בגדר תאוה, רצון, דבר מה מיוחד אשר הבורא בטובו מעניק לנו למרות שאיננו זקוקים לו - בכדי להיטיב עמנו, אולם בשום פנים ואופן לא צורך!

ואמנם, על נקודה זו כבר יכולים אנו לעמוד מתוך התבוננות בדברי הפסוק בפרשת בשלח (שמות ט"ז, ח'): "ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע", ופרש"י: "בשר לאכול - ולא לשובע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע".

כלומר: הלחם - ניתן לבני ישראל בבוקר, בשעה המובחרת שביום, בכדי שיאכלו ממנו לשובע ויבססו עליו את מזונם, באשר הוא באמת צורך חיוני לאדם.

לעומת זאת הבשר - ניתן להם בערב, וגם זאת לא בכדי לשבוע - אלא רק בכדי להנות, להשביע את רצונם, שכן הוא בפירוש אינו צורך - אלא תאוה בלבד!

ועוד עלינו לציין, כי בפסוק הבא, מיד לאחר שמלמדת התורה על היתר אכילת בשר התאוה - היא גם מזכירה כי בטרם נוכל לאכול את הבשר עלינו לקיים כמה וכמה מצוות, וכפי שנאמר שם: "כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשומו שמו שם, וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך, ואכלת בשעריך בכל אות נפשך".

ללמדנו, כי גם לאחר שהתירה לנו התורה את התאוה הזו, שאינה צורך - עלינו להקפיד שהיא תשמש ככלי לרוחניות, ושתכלית הנאתנו תהיה בכדי לאגור עוד ועוד מצוות...

לפיכך, בטרם נאכל בשר - עלינו לקיים את מצות השחיטה כהלכתה, לקיים בבשר את מצות 'זבחת', שכן לאמיתו של דבר - זוהי התכלית האמיתית לכל הנאות העולם: לקיים על ידן את המצוות, ולרומם את מדרגת החומר - לעשותו ענין של קדושה!

וכמובן, אין הדברים אמורים דווקא ב'בשר'... הדברים אמורים בכל עניני ה'מותרות', שהם ענינים שאינם הכרחיים ונחוצים. גם במקום בו מותר לנו להנות מאותן מותרות - עלינו לזכור ולהבהיר לעצמנו את הגבול הברור המבדיל בין צורך - לרצון, ולהקפיד שמילוי רצוננו יהיה כרוך תמיד בקיום מצוותיו של הקב"ה, על מנת שלא יהיה בגדר ענין חומרי לחלוטין - אלא יקבל מימד של קדושה אשר יפעל בנפשנו את פעולתו הברוכה!

יש לו מנה רוצה מאתיים...

פי ירחיב ה' אלקיך את גבולך באשר דבר לך ואמרת אכלה בשר
פי תאוה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר (י"ב, כ')

ופרש"י: "למדה תורה דרך ארץ, שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר".

אם נתבונן בדברי הפסוק, נמצא כי הוא מעמיד אותנו על אחד הטבעים היותר עמוקים שבנפשו של האדם. שכן הנה ידוע הכלל, כי מי שיש לו מנה - רוצה מאתיים. האדם לעולם אינו מסתפק במה שיש בידו בחומריות - ותמיד שואף

תקפ _____ מקדש הלוי

ליותר וליותר. מעתה, כאשר ירחיב ה' את גבולו של האדם - ממילא הוא ישאף לשפע רב יותר של גשמיות, עד אשר תאווה נפשו לאכול בשר...

ומאחר והטבע האנושי הידוע הזה בא כאן לידי ביטוי - מזהיר אותנו רש"י ומלמדנו דרך ארץ, שלא יתאווה האדם לאכול בשר אלא מתוך רחבות ידיים ועושר...

שכן בהחלט ישנו מקום לחשש, שכאשר ישתפר מצבו החומרי של האדם - הוא יתאווה ליותר מכפי שיש בידו וליותר מכפי יכולתו - מצב העלול להביא אותו לשפל חמור ביותר... לפיכך נחוצה כאן במיוחד האזהרה לבל יתאווה האדם לאכול בשר - אלא אם כן יש בידו את האפשרות לכך, והיינו מתוך רחבות ידיים ועושר כפי שכתב רש"י, ומכאן תוכחה לאותם המכניסים עצמם לחובות בכדי לחיות חיי מותרות ראוותניים הרבה מעל ומעבר ליכולתם האמיתית!

ההתבוננות הנחוצה בתכלית האכילה

אֶךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאֵיל בֶּן הַנְּאֻכְלָנוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר
יִחְדּוּ יֵאָכְלָנוּ (י"ב, כ"ב)

בפסוק זה, עלינו לעמוד על כמה וכמה נקודות הנראות תמוהות בהשקפה ראשונה.

ראשית - עלינו להבין את פשר המילה 'אך'. בדרך כלל - המילה 'אך' משמשת ל'מיעוט', אולם כאן, לכאורה אין הפסוק ממעט מאומה - אלא דווקא מרבה ומחדש כי רשאי כל אדם לזבוח בשר בכל אשר תאווה נפשו, ולא רק בבית המקדש כפי שהיה עד עתה!

עוד עלינו להבין, מדוע מדמה התורה את שחיטת הצאן והבקר - שהם בהמות - לשחיטת הצבי והאייל שהם חיות? בפרט תתעצם קושיה זו, לאור העובדה שישנם חילוקים משמעותיים בין שחיטת ואכילת חיה - לשחיטת ואכילת בהמה, וכגון מצות כיסוי הדם שנוהגת בחיה - ואינה נוהגת בבהמה!

ונראה לומר, שהחיה מתאפיינת בנקודה מסויימת בשונה מבהמה, והיא: שאת החיה - צריך לצוד שכן אין מגדלים אותה בחצר, בעוד את הבהמה - לא צריך לצוד, אלא ניתן לגשת אל מכלאות הצאן או הבקר, ליטול בהמה, לשחוט ולאכול!

והנה, אצל יצחק אבינו מצינו, שבשעה שביקש לברך את עשו בנו - אמר לו (בראשית כ"ז, ג'): "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך, וצא השדה וצודה לי ציד". ולכאורה יפלא, לשם מה היה יצחק צריך לשלוח את עשו בנו לצוד ציד בשדה? כלום חסרות היו לו בהמות בעדריו? וכי לא היה פשוט יותר לשלוח אותו אל מכלאות הצאן להביא לו כבש רך וטוב?

אולם התשובה היא, כי יצחק ידע שעשו הינו רשע מרושע ואינו ראוי לברכה, ומשום כך שלח אותו לצוד ציד בשדה דווקא - בכדי שאת זמן הצייד הוא יקדיש להתבוננות בטיבה של הטירחא אשר הוא טורח לדבר מצוה, והתבוננות זו - תביא אותו לידי הכרה בחשיבות המצוה ומי שצויה עליה, ומתוך כך הוא יבוא לידי תשובה ויהיה ראוי לברכה!

ומעתה, נראה כי הוא הדבר בענייננו. התורה מלמדת אותנו, כי על אף שהבהמות זמינות הן, ואין צורך בטירחא מרובה בכדי לצודן - מכל מקום אל לנו למהר לשחוט ולאכול אותן, מבלי התבוננות מוקדמת... עלינו לנהוג בהן מנהג חיה - אשר יש שיהוי בצידתה והכנתה, להתבונן במטרת אכילת הבשר ובתכלית הנרצית בכך, ורק אז - לשחוט ולאכול את הבשר כרצוננו!

ועל פי הדברים, נראה כי יכולים אנו למצוא טעם נכון בכך שהתירה התורה את חֶלֶב החיה - בעוד את חֶלֶב הבהמה היא אסרה. והנה, ידוע טעם אחד בדברים - משום שחֶלֶב הבהמה קרב על גבי המזבח, בשונה מחֶלֶב החיה שאינה כשרה לקרבן. אולם על פי האמור לעיל - נראה לומר טעם נוסף בדבר.

שכן הנה, אדם המבקש לאכול חיה - הרי אינו יכול לעשות זאת ברגע אחד, שכן זקוק הוא להקדיש זמן ולטרוח טירחא בצידתה. מעתה, ברור כי אדם זה יהיה מוכרח להתבונן בטרם אכילתו ולשקול היטב את תכלית אכילתו, ועל כן אין צורך להערים בדרכו עיכובים נוספים.

לעומת זאת, אדם אשר מבקש לשחוט ולאכול בהמה - הרי יכול לעשות זאת מבלי כל מחשבה מוקדמת, שהרי הבהמה זמינה לו בעדריו, ועל כן ציוותה אותו התורה שלא לאכול את החֶלֶב - בכדי שיהיה מוכרח להקדיש תשומת לב לתיקון אכילתו, ולהשתהות עד אשר יפריד את החֶלֶב מן הבשר, וממילא תהיה אכילה זו

מבוססת. על שיקול דעת ותשומת לב לתכלית הנרצית - שהיא עבודת ה' יתברך שמו!

המחשבה בעת נתינת הצדקה

כִּי יִהְיֶה בְךָ אֲבִיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, לֹא תֵאמְרִין אֵת לְבַבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֵת יָדְךָ מֵאַחֶיךָ הָאֲבִיוֹן (ט"ו, ז')

את דברי הפסוק המצוה אותנו שלא לאמץ את לבבנו ולא לקפוץ ידנו מאחינו האביון - אנו נוטים לפרש כציווי שלא להכביד את הלב, אלא לרחם על העני ולחוס עליו. אולם לאמיתו של דבר, עלינו לדעת כי לא זו כוונת התורה, ולא זו הגישה בה אנו נדרשים לגשת אל מצות הצדקה.

שכן הנה, אדם הניגש אל מעשה הצדקה מתוך רחמים גרידא - עלול בהחלט להיות מושפע מהנסיבות, כמו מצב הרוח, סבר פניו של העני, מראהו החיצוני, ועוד כהנה וכהנה. לעומת זאת, התורה דורשת מאיתנו שהמניע המביא לידי מעשה הצדקה לא יהיה מבוסס על הרגשה רגעית, ולא על רגש חיובי של רחמים כלפי הקבצן, אלא על בסיס יציב הרבה יותר ומחייב הרבה יותר!

התורה דורשת מאתנו, שנבין כי מעשה הצדקה מחוייב מכח זכותו של העני לקבל את צדקתנו! אנו צריכים לזכור כי אנו מחוייבים לפתוח את ידנו לאחינו האביון, לא משום שאנו רוצים לעשות זאת - אלא משום שמגיע לעני שנפרנס אותו!

וביאור הדברים, כי הנה הקב"ה מחלק את העושר בעולם על פי הנהגתו, כאשר לחלק מבני האדם הוא משפיע שפע של ממון - ואילו לאחרים הוא קוצב מכסה נמוכה מכדי צרכם. הסיבה להנהגה זו, הינה בין היתר בכדי לזכות את העשירים על ידי שיוכלו לפרנס בממונם את העניים! (ראה בגמרא במסכת בבא בתרא, דף י' ע"א).

נמצא איפוא, כי למעשה, חלק מהסיבה לעוניו של העני - הינו כפי שביארנו, משום שהקב"ה מבקש לזכות אותנו - ולפיכך יצר עניים בעולם! מעתה, מאחר ועוניו של העני נגרם למעשה בשבילנו - הרי שברור הדבר שמוטלת עלינו חובה גדולה למלא את תפקידנו, לעשות את המוטל עלינו ולדאוג לכל צרכיו!